

Prvé princípy v kontexte súčasnej morálnej nezhody

MacIntyreova aristotelovsko-tomistická iniciatíva

Andrea Blaščíková

BLAŠČÍKOVÁ, A.: First Principles in the Context of Contemporary Moral Disagreement : MacIntyre's Aristotle-Thomistic Initiative. *Studia Aloisiana*, 2, 2011, 3, s. 47 – 61.

According to MacIntyre, the contemporary moral disagreement is due to the refusal of the first principles. The first principles guaranteed the possibility of universal and true knowledge in the traditional Aristotelian-Thomistic discussion. The paper presents MacIntyre's initiative focused on revival of first principles of metaphysics. Following from the original Aristotelian-Thomistic reflection he distinguishes inner self-evident principles (*per se nota*) and principles with substantial content, derived from human experience. The paper points out the triple problem of defining of derived principles – bad condition of human nature, errors involving entire culture and changing character of human acts. MacIntyre proposes the solution of moral disagreement, which on the individual side consists in importance of the education and self-education, and on the moral-theoretic platform in the insistence on dialogue of competing moral enquiries.

Keywords: Alasdair MacIntyre, Thomas Aquinas, first principles, good, goods, human nature, moral disagreement

Úvod

Problematika prvých princípov sprevádza filozofickú reflexiu od jej počiatkov až po súčasnosť. S prvými princípmi sa otvára otázka možnosti stanoviť ten prvok filozofickej reflexie, ktorý zabráni apriórnej nemožnosti zhodnúť sa. Hoci uznanie existencie prvých princípov neznamená ukončenie filozofických sporov, dá sa povedať, že vytvára podmienky pre diskusiu. Na význam otázky prvých princípov v etike poukázal aj americký morálny filozof Alasdair MacIn-

tyre. Podľa neho jadro problému súčasnej filozofie je práve v ich odmietaní. Vracia sa preto k filozofickej tradícii, v ktorej boli prvé princípy jej neoddeliteľnou súčasťou, najmä ku spracovaniu tejto teórie Tomášom Akvinským. V príspevku sa pokúsime zrekonštruovať MacIntyrov koncept prvých princíпов. V prvej časti ponúkame širšiu analýzu aristotelovsko-tomistického pochopenia prvých princíпов, z ktorej MacIntyre vychádza. Podľa tejto teórie má každý ľudský subjekt vrodené principiálne poznanie, v ktorom sú už ako v zárodku prítomné aj normy pre konkrétne konanie. Uvedenému ponímaniu však zjavne protirečí fakt súčasnej morálnej nezhody. Druhá časť sa preto zaoberá hľadaním dôvodov nejednoty, ktorá sa prejavila tak v individuálnych morálnych voľbách, ako aj v širšom kontexte jednotlivých, často protirečiacich etických koncepcií. Nakoniec tretia časť načrtne cestu, ktorá podľa MacIntyru vedie ku znovuobjaveniu pôvodnej orientácie ľudského subjektu na svoje dobro, orientácie, ktorú človek objavuje ako principiálne morálne poznanie.

Zdôvodnenie nutnosti prvých princíпов

Nutnosťou prvých princíпов a ich významom pre ľudské poznanie sa MacIntyre zaoberá v prednáške „First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues“. Vo vzťahu k poznaniu sú zdrojom bezprostrednej istoty i poslednou garanciou pravdivého poznania.¹ Pôvod tohto tvrdenia môžeme nájsť v tomistickej metafyzike. Podľa Tomáša Akvinského uvedené dve funkcie môžu prvé princípy zastávať vďaka tomu, že je cez ne obraz nemennej pravdy prítomný v mysliach všetkých ľudí.² Zárodok pravdivého poznania má najvyššiu garanciu nemennej pravdy.

„[...] prvé princípy, ktoré sú nám vrodené, sú akýmisi podobami nestvorenej pravdy. A preto ak podľa nich súdime o iných veciach, hovorí sa, že súdime na základe nezmeniteľných pravidiel a podľa nestvorenej pravdy.“³

Z procesuálneho hľadiska prebieha proces poznávania tak, že zmyslová skúsenosť, z ktorej pochádza všetko naše poznanie,⁴ je spracovaná vo svetle principiálneho poznania ľudského rozumu. Bez prvých princíпов by sme nemali kritérium, ako odlíšiť pravdivé poznanie od nepravdivého. „[...] diskurzívny proces rozumu by nikdy nedospel k niečomu istému, ak by to, čo je nájdené týmto procesom, nebolo konfrontované s prvými princípmi [...].“⁵

1 Porov. MacINTYRE, A.: First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 147.

2 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa contra Gentiles* III, cap. 47.

3 S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. X, a. 6, ad 6.

4 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. I, a. 11.

5 S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XV, a. 1.

Prvé princípy známe zo seba⁶

MacIntyre preberá i Tomášove rozlíšenie princípov známych zo seba (*per se nota*) a princípov so substanciálnym obsahom.⁷ Prvé princípy *per se nota* sú každému človeku známe zo zmyslovej skúsenosti bez toho, že by sa k nim musel dopracovať prostredníctvom deduktívneho alebo induktívneho usudzovania. Bezprostredne intuitívne uchopené prvé princípy zakladajú možnosť poznania špekulatívnych i praktických vied. Podľa Tomáša „to, čo poznávame ako prvé, je súcno; pojem súcna je zahrnutý vo všetkom, čo poznávame. Preto sa prvý nedokázateľný princíp zakladá na pojme súcna a nie-súcna: to isté nie je možné zároveň tvrdiť i popierať. Na tomto princípe sa zakladajú všetky ostatné princípy [...]“⁸. Medzi ostatnými Tomáš uvádza nasledujúce princípy: „Každý celok je väčší ako jeho časť“ alebo „Veci rovné jednému a tomu istému sú si rovné navzájom“.⁹ Uvedené princípy rozum vlastní v tzv. habituse prvých princípov (*intellectus principiorum*).

Podobným habituálnym poznaním prvých princípov, tzv. *synderesis*, človek disponuje aj v praktickej oblasti. Prvým pojmom, ktorý v konaní predpokladáme, je pojem dobra. Dobro je pre človeka žiaduce, prirodzene k nemu inklinuje. Prvým princípom, ktorý sa aplikuje na jednotlivé predmety, ku ktorým tiahne vôľa, je princíp „Dobro je nutné konať a oň sa usilovať a zla je nutné sa vyvarovať“¹⁰.

Princípy so substanciálnym obsahom

Na rozdiel od princípov známych zo seba sú princípy so substanciálnym obsahom evidentné len pre tých, ktorí sú vychovaní rozumieť im, t. j. pre múdрых.¹¹ Nezískavame ich dedukciou alebo dôkazom, ale induktívnym usudzovaním o zmyslovej skúsenosti.

6 Pre latinský výraz „per se nota“ sa ponúkajú viaceré preklady. MacIntyre ho do anglického jazyka prekladá termínom „self-evident“ (MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 160), dôraz na evidenciu kladie aj Chabada pojmom „evidentné“ (CHABADA, M.: *Filozofické aspekty teológie Jána Dunska Scota*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2008, s. 94), prekladu „samo sebou známe“ sa pridrižiava Vašek (VAŠEK, M.: *Myslenie a viera podľa Tomáša Akvinského*. In: *Philosophica*, 8. Nitra : KF FF UKF, 2011, s. 60). Kuna navrhuje inovatívny slovenský ekvivalent „samo-zrejmé“ (KUNA, M.: *Etika a politika v perspektíve Alasdaira MacIntyry*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2010, s. 154) a podobný preklad nájdeme aj od Šprunka – „samo sebou zrejmé“ (Tomáš Akvinský o zákonech v *Teologické sumě*. Prel. Karel Šprunk. Olomouc : Krystal OP, 2003, s. 59).

7 Porov. MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 147–148.

8 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I–II, q. 94, a. 2.

9 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I–II, q. 94, a. 2.

10 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I–II, q. 94, a. 2.

11 Porov. MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 147–148.

„Všetky princípy sa neprejavujú rovnako. Niektoré sa zdajú skôr indukciou, ktorá pochádza z fiktívnych partikulárnych, ako napr. že každé číslo je párne alebo nepárne. Iné sa získavajú zo zmyslu, ako v prírodnej materii: napr. že všetko, čo žije, potrebuje potravu. Nakoniec iné zo zvyku ako morálnej matérie, napr. túžby sa zmenšujú, ak ich nenasledujeme. Iné princípy sa prejavujú ešte inak, ako v umení konania sa princípy získavajú vďaka nejakej skúsenosti.“¹²

MacIntyre pripomína, že takto získané princípy so substanciálnym obsahom musia byť neustále revidované,¹³ nahliadané vo svetle novej skúsenosti, lebo skúsenosť sa môže nepretržite obnovovať, rozširovať, modifikovať. Múdri na základe skúsenosti dospeli k poznaniu princípov, resp. dosiahli isté vedecké alebo kauzálne pochopenie. Takéto pochopenie, či pravdivé vedecké poznanie stelesňuje podľa MacIntyru završená veda (*perfected science*)¹⁴. O väčšine vied možno povedať, že nie sú završené, ale k tomuto stavu smerujú, a to dovtedy, kým nám neumožnia pochopiť fenomény ako to, čím sú. Nástrojom nezavršenej vedy je dialektika. „Racionálne zdôvodnenie v tejto nedokonalnej forme skúmania, pokúšajúce sa dialekticky stanoviť to, čo je deduktívnou štruktúrou završenej vedy, má *pravdu* ako svoj *telos*.“¹⁵

Podľa Tomáša „[...] je ťažké rozlíšiť, či poznáme na základe vlastných princípov, čo je pravdivé vedecké poznanie, alebo nepoznáme podľa vlastných princípov“¹⁶. Vedecké stanovujúci prvé princípy so substanciálnym obsahom musí preto podľa MacIntyru spĺňať aj isté morálne požiadavky,¹⁷ t. j. osvojiť si isté cnosti, tak morálne, ako aj intelektuálne. Musí svoj život a svoje skutky podriaďovať poznaniu pravdy, čím sa líši od tých, ktorí pestujú múdrosť len pre zdanie.¹⁸ Filozofovanie a veda nie je v aristotelovsko-tomistickej perspektíve technika, ale štýl života. Nehľadá skutočne pravdu ten, pre koho sa veda stala iba profesionálnou aktivitou, ktorá ho živí. Rovnako možno povedať, že ten, pre koho je filozofia len dialektickým cvičením, ktoré ho má utvrdiť vo vlastnej pravde, sa obohráva o možnosť skutočne do nej preniknúť.

12 S. THOMAE AQUINATIS: *Sententia libri Ethicorum* I, l. 11, n. 137.

13 Porov. MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 166.

14 MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 158. Pridržiavame sa tu prekladu Mariana Kuna, ktorý pojem „perfected science“ prekladá pojmom „završená veda“ (KUNA, M.: *Etika a politika v perspektíve Alasdaira MacIntyru*, s. 158).

15 KUNA, M.: MacIntyre on Tradition, Rationality and Relativism. In: *Res Publica : Journal for Social and Legal Philosophy*, roč. 11, 2005, č. 3, s. 271.

16 S. THOMAE AQUINATIS: *Expositio libri Posteriorum Analyticorum* I, l. 18.

17 Porov. MacINTYRE, A.: *First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues*. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*, s. 164.

18 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Sententia libri Metaphysicae* lib. IV, l. 4.

Prvé princípy v morálnej vede

Na problematiku prvých princípov sa teraz pozrieme vo vzťahu k oblasti morálnej vedy. Bolo povedané, že podľa Tomáša Akvinského prvý princíp známy zo seba, ktorým sa morálna veda riadi, je princíp „Dobro je nutné konať a oň sa usilovať a zla je nutné sa vyvarovať“¹⁹. Je zrejmé, že úlohou morálnej vedy bude objaviť, čo je tým dobrom, o ktoré sa má človek usilovať. Takto vznikne systém princípov so substanciálnym obsahom. Podľa Tomáša musí morálna veda vychádzať zo skúsenosti, konkrétne z pozorovania toho, k čomu človek prirodzene tiahne a čo robí jeho život šťastným. Na základe tohto skúmania prichádza Tomáš k záveru, s ktorým MacIntyre súhlasí, že pre ľudskú prirodzenosť sú charakteristické tri kategórie dohier:

„V človeku je predovšetkým sklon k dobru podľa prirodzenosti, ktorú má spoločnú so všetkými substanciami, pokiaľ si každá substancia žiada zachovať vlastné bytie podľa svojej prirodzenosti. A podľa tohto sklonu patrí k prirodzenému zákonu to, čím sa zachováva život človeka a čím sa bráni opaku. Po druhé je v človeku sklon k tomu, čo mu patrí špeciálnejšie podľa prirodzenosti, ktorú má spoločnú s ostatnými živočíchmi. A podľa toho patrí k prirodzenému zákonu »to, čo prirodzenosť naučila všetky živočichy«, ako je spojenie muža a ženy, výchova detí a pod. Po tretie je v človeku sklon k dobru podľa prirodzenosti jeho rozumu, ktorý je mu vlastný. Tak má človek prirodzený sklon k tomu, aby poznával pravdu o Bohu a aby žil v spoločnosti. A podľa toho patrí ku prirodzenému zákonu všetko, čo sa dotýka tohto sklonu, napr. aby sa varoval nevedomosti, aby neurážal tých, s ktorými musí žiť, a podobné veci, ktoré k tomu patria.“²⁰

Uvedené tri sklony v človeku konkretizujú, čo znamená usilovať sa o dobro. Na základe sledovania skúsenosti prichádza múdry človek nielen k poznaniu základných dohier prirodzenosti, ale i k vymedzeniu základných životných štýlov, ktoré predstavujú akési dostupné projekty dobrého života. Tomáš Akvinský v nadväznosti na Aristotela pokladá za neúspešné tie modely života, ktoré si kladú za cieľ bohatstvo, pocty, slávu, moc, čisto telesné dobrá, rozkoš, nejaké dobro duše či stvorené dobro vo všeobecnosti.²¹ Podľa neho môže človeka uspokojiť jedine univerzálne dobro, ktoré je v Bohu. Voči tomuto dobru sú ostatné dobrá prirodzenosti ako prostriedky k cieľu. To znamená, že človek si musí svoj život zariadiť tak, aby rozumne spravoval sám seba s cieľom dosiahnuť blaženosť identifikovanú s prebývaním s Bohom.

19 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 2.

20 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 2; porov. MACINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*. Vol. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 2006, s. 64–65.

21 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 2, a. 1–8.

Takáto na najvyššie nemenné dobro a pravdu zameraná metafyzická koncepcia blaženosti, s ktorou korešpondujú substanciálne prvé princípy, ako napr. „všetci ľudia všeobecne pokladajú za správne, aby všetky sklony ľudí boli riadené rozumom“²² alebo „treba poslúchať Božie príkazy“²³, sa v realite nestretáva s jednohlasným súhlasom. Hoci teoreticky môžeme prijať, že princípy rozumom poznaného zákona prirodzenosti by mali byť spoločné a známe všetkým ľuďom ako racionálnym osobám, v realite sme svedkami toho, že projekty sledovania základných dohier sa líšia.²⁴

MacIntyre túto nezhodu ilustruje konkrétnymi príkladmi zo súčasnosti. Hovorí o piatich typoch morálneho nesúhlasu. Nevie sa podľa neho zhodnúť v otázkach súvisiacich s nedotknuteľnosťou nevinného ľudského života, nemáme rovnaké presvedčenia o vzťahoch medzi cieľom a prostriedkom, nie sme zajedno v našich úmysloch v angažovaní sa v sexuálnych vzťahoch, líšime sa v otázke, aký priestor dávame istým konceptom v našom spoločnom morálnom diskurze a nakoniec máme nesúhlasné a nekompatibilné koncepcie spravodlivosti.²⁵ Za rozdielnymi stanoviskami vzhľadom na tieto otázky stojí podľa MacIntyre odlišný koncept ľudskej prirodzenosti, a teda odlišné princípy z neho odvodené. Dá sa povedať, že každá zo súperiacich strán má vlastné kritériá zdôvodnenia, ktoré sú nekompatibilné s kritériami druhej strany. V diskusiách potom nastáva situácia, keď sa argumenty vyčerpajú a poukáže sa na základnú nezhodu v prvých princípoch.²⁶ Podľa MacIntyre sa Tomášov opis prirodzeného zákona, ak sa naň nazerá vo svetle faktu morálnej nezhody, zdá byť v dvoch ohľadoch sporný:

„Ak je Akvinského opis pravdivý, mali by sme, zdá sa, očakávať, že sa stretáme s väčším stupňom uniformity v morálnych presvedčeniach a v morálnom súdení, než aký nachádzame. Dokonca podľa Akvinského primárne príkazy prirodzeného zákona uspokojujú požiadavky praktického rozumu a príkazy, ktoré sú s nimi nekompatibilné, ich neuspokojujú. Tiež by sme očakávali, že v racionálnom skúmaní a debate bude nadradenosť týchto príkazov evidentná bez väčších ťažkostí. No nie je to tak. Je tu teda problém. Na základe argumentu sa zdá, že buď musíme zrevidovať naše tvrdenia o prirodzenosti a rozsahu morálnej nezhody, alebo musíme odmietnuť Akvinského opis prirodzeného zákona.“²⁷

22 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 4, ad 3. Tomáš Akvinský nezanechal presný výpočet prvých princípov, čomu nasvedčuje aj výraz a podobne, ktorý k výpočtom pridáva (napr. S. THOMAE AQUINATIS: *Scriptum super Sententiis* lib. II, dist. 24, q. 2, a. 3: „[...] ratio practica ab aliquibus principiis per se notis deducatur, ut quod est malum non esse faciendum, praeceptis Dei obediendum fore, et sic de aliis“).

23 S. THOMAE AQUINATIS: *Scriptum super Sententiis* lib. II, dist. 24, q. 2, a. 3.

24 Porov. KONDRLA, P.: *Etika a postmoderna*. Nitra : UKF, 2010, s. 113.

25 Porov. MacINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*, s. 67–68.

26 Porov. MacINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*, s. 69.

27 MacINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*, s. 69.

V *After Virtue* MacIntyre zdôvodnil morálnu nezhodu tým, že v našich diskusiách sa odvolávame na argumenty pochádzajúce z rozličných morálnych tradícií, ktorých kontext vypovedania už nepoznáme.²⁸ Rozličné morálne tradície vychádzajú z rozličných koncepcií ľudskej prirodzenosti, preto aj z rozličných interpretácií jej zákonitostí a v konečnom dôsledku z rozličných prvých princípov substanciálneho obsahu. Ak chceme rozhodnúť, ktorá morálna tradícia najlepšie zodpovedá požiadavkám ľudskej prirodzenosti, potom musíme podľa MacIntyru porovnať, ktorá je sama osebe najkonzistentnejšia.²⁹ Práve pre rozličnosť prvých princípov totiž nie je možné poprieť súperiacu teóriu z pohľadu odlišnej teórie, ale len z pohľadu nej samej.

Preto budeme ďalej vychádzať z predpokladu, že Tomášov opis ľudskej prirodzenosti je konzistentný, a pokúsime sa v jeho rámci, t. j. pri zachovaní jeho teórie prvých princípov, zdôvodniť skutočnosť v dnešnej spoločnosti tak hlboko vžitého faktu morálneho nesúhlasu.

Dôvody morálnej nezhody

Ako je teda možné, že princípy známe zo seba nie sú evidentné pre všetkých? Tomáš Akvinský ponúka niekoľko zdôvodnení.

1. Oslabenie sily rozumu

Keďže podmienkou aktívneho používania vrozených prvých princípov je rozumová schopnosť, prvé zdôvodnenie súvisí s nedostatkom v tejto oblasti. Uplatňovanie princípov zlyháva u osôb, ktoré nepoužívajú rozum pre prekážku pochádzajúcu z poškodenia telesných orgánov,³⁰ tiež v spánku, či u detí, ktoré pre nedostatočný vek nemôžu používať vrozené poznanie princípov³¹. Inou príčinou môže byť situácia, keď je rozum pohltený vášňou natoľko, že sa v momente voľby neudeje aplikácia všeobecného princípu na konkrétny skutok.³² Rozum človeka je vtedy zahmlený vášňou, no človek má stále možnosť vášeň prekonať alebo aspoň v súlade s ňou nekonať.³³ Vášeň poznanie neodstraňuje úplne, len v konkrétnom prípade. Predovšetkým, keď sa zjaví náhle, môže jej sila spôsobiť, že človek sa nevyhne voľbe pod jej vplyvom. Napriek

28 Porov. MacINTYRE, A.: *After Virtue : A Study in Moral Theory*. 3rd ed. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2007, s. 8–10.

29 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1990, s. 173.

30 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVI, a. 3.

31 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I–II, q. 94, a. 1 ad 3.

32 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* II–II, q. 156, a. 1.

33 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I–II, q. 10, a. 3, ad 2.

tomu jedinec nestráca tzv. habituálne poznanie princípov, len vo vzťahu k jednotlivému skutku ho z rôznych príčin nie je schopný aktualizovať.³⁴

MacIntyre zdôrazňuje, že tento dôvod morálnej nezhody nemá slúžiť na popretie autority princípov známych zo seba.³⁵ Fakt, že človek zlyháva pod tlakom impulzu túžby, neznamená, že je ňou determinovaný. MacIntyre odmieta aj pohľad existencionalistov, ktorých pozorovanie ľudskej prirodzenosti viedlo k zúfalstvu. Podľa neho sa môže skúsenosť ľudskej slabosti stať živnou pôdou pre prijatie toho druhu cností, ktorý človeka uspokojuje k najvyššiemu dobru.³⁶

2. Omyly zahrnujúce celú kultúru

Dá sa povedať, že práve druhé zdôvodnenie je pre MacIntyru najzaujímavejšie. Dotýka sa roly kultúry a tradície vo formách racionality a v rozvoji substanciálnych morálnych pojmov.³⁷ Tomáš na príklade starých Germánov, ktorí nepokladali lúpež za neprávosť, ilustruje, že niekedy sa celé spoločenstvá môžu vzdialiť od prirodzeného zákona.³⁸ Tento príklad v dejinách komentárov Tomášovej etiky vyvolal živú diskusiu o relevantnosti sociálnych a kultúrnych foriem, ktoré nám môžu pomôcť, alebo prekážať v poznaní substanciálnych prvých princípov. V rámci spoločenstva sme totiž vychovávaní, ono nás zasväcuje do pochopenia toho, čo je dobré pre nás ako cieľ i ako prostriedok. Je zrejmé, že spoločnosť sa svojimi zvykmi, presvedčeniami, zákonmi spolupodieľa na charaktere nášho morálneho usudzovania. Hoci prvé princípy sú vrodené a nemenné, ľudská existencia sa odohráva v čase a človek i celé spoločenstvá sa len postupne uvažovaním o skúsenosti učia chápať princípy aj inklinácie k dobrám.

3. Povaha morálnej matérie

Tomáš uvádza aj epistemologické dôvody, pre ktoré nie je ľahké zhodnúť sa v morálnom súdení. Poukazuje na problém druhej premisy morálneho sylogizmu. Morálny sylogizmus je spôsobom aplikácie všeobecného princípu na partikulárnu situáciu. Druhá premisa takéhoto sylogizmu vo veciach konania je viazaná na ľudskú skúsenosť a jej správne sformulovanie závisí od sily rozumu zdokonaleného cnosťou rozvážnosti (*prudentia*). Ide teda o to, či praktický rozum správne disponovaný rozvážnosťou je schopný zhodnotiť situáciu

34 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVI, a. 3.

35 Porov. MacINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*, s. 66.

36 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*, s. 140.

37 Porov. LUTZ, Ch. S.: *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre : Relativism, Thomism, and Philosophy*. Lanham (Maryland) : Lexington Books, 2009, s. 150.

38 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 4.

v jej neopakovateľnom charaktere. Platí pritom pravidlo, že čím viac zvažujeme zvláštnosť každého prípadu, tým menej sme schopní formulovať nutné morálne súdy. Morálne súdy sú podmienené znalosťou okolností. Tomáš uvádza nasledujúci príklad, ako znalosť okolností vplýva na úsudok, ktorý sa v abstraktnom princípe zdá byť jednoznačný:

„Tak je pre všetkých ľudí správne a pravdivé konať podľa rozumu. A z tohto princípu vyplýva akoby zvláštny záver, že zverené veci sa majú vrátiť. To je naozaj vo väčšine prípadov pravdivé. No v osobitnom prípade sa môže stať, že vrátiť veci je škodlivé, a teda proti rozumu, napríklad keby niekto chcel veci späť, aby ich použil proti vlasti. A neistota onoho princípu by rástla tým viac, čím viac by sme zostupovali ku zvláštnym prípadom, napríklad keď by bolo stanovené, že zverené veci sa majú vrátiť s určitými zárukami alebo určitým spôsobom. Lebo čím viac je ďalších zvláštnych podmienok, tým viac sa stáva neistým, či je správne veci vrátiť, alebo nevrátiť.“³⁹

Princípy so substantiálnym obsahom predstavujú súhrn skúseností, sú závermi morálnych sylogizmov, dosiahnutých indukciou. Vzťahujú sa na väčšinu prípadov, v niektorých prípadoch však môže prísť k pochybnostiam.⁴⁰ Podľa MacIntyra sa v týchto, vo výskyte relatívne vzácnych, prípadoch ukáže, v akej miere je jednotlivec schopný zúročiť svoju skúsenosť i znalosť princíпов a aplikovať ich na nie bežné situácie. Táto schopnosť sa mení od človeka k človeku a závisí od toho, nakoľko je jednotlivec rozvážny. Avšak ani cnosť rozvážnosti neurobí z morálnej vedy vedu dokonalú. Možno sa naučíme vyhnúť sa zlám, ktoré sa stávajú často, a preto ich možno rozumom obsiahnuť, ale ťažšie to už bude so zlami, ktoré sa stávajú málokedy a náhodou. Tomáš v konečnom dôsledku priznáva, že morálna matéria je „rôznorodá, znetvorená a neobsahuje istotu vo všetkých ohľadoch“⁴¹. Neistota je daná premenlivou povahou partikulárnych skutkov.

Náčrt riešení morálnej nezhody

1. Význam výchovy a sebvýchovy

Jednotlivec nadobúda svoje morálne postoje výchovou. Ak vyrastá v komunite, ktorá ho svojimi štruktúrami a ideovými predpokladmi vie zasvätiť do pochopenia dobra, ktoré zodpovedá ľudskej prirodzenosti, nebude preňho nutné prechádzať zdĺhavým procesom vyvracania jedných názorov a dokazo-

39 S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 4.

40 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* I-II, q. 94, a. 5.

41 S. THOMAE AQUINATIS: *Sententia libri Ethicorum* I, l. 3, 34.

vania iných, pretože zameranie na dobro jeho prirodzenosti mu bude vlastné. Neznamená to však, že sa nebude musieť vracieť k prvým princípom.⁴² Nie vždy bude jasné, ako sa rozhodnúť v nových okolnostiach a situáciách, s ktorými jeho komunita nebola dovtedy konfrontovaná. Na nové otázky bude hľadať odpovede uprostred vlastnej tradície, ktorú si osvojil a ktorá pre neho stelesňuje ľudskú skúsenosť jeho spoločenstva.

Môže sa však stať, že jedinec nevyrastá v takejto funkčnej komunite, teda že sa nenaučí rozlišovať medzi túžbami a dobrami, ktoré sú dôležité pre jeho rast, a tými, ktoré ho vedú ku frustrácii. Podľa MacIntyra je takáto spoločnosť charakterizovaná fragmentáciou života na odlišné sféry s vlastnými úlohami a pravidlami, preceňovaním túžob určených ekonomikou a konzumom, ako aj sociálnou nerovnosťou a nespravodlivosťou.⁴³ V inštitucionálnej štruktúre, ktorá nepraje harmonickému rozvoju jednotlivca, má podľa MacIntyra nenahradiiteľnú úlohu rozum a priateľstvo.⁴⁴

Vďaka rozumu si môže jednotlivec uvedomiť, že nie je schopný dostatočne rozlišovať, čo je jeho dobrom, že si nevie vybrať z plejády koncepcií, ktoré sa mu ponúkajú. Hľadajúc odpovede na tieto otázky, vstúpi do dialógu s inými ľuďmi. Tomáš Akvinský hovorí o týchto jednotlivcoch ako o životnou skúsenosťou poučených starcoch, expertoch a rozvážnych ľuďoch.⁴⁵ Rovnakú rolu môžu podľa MacIntyra spĺňať aj príklady žijúcich hrdinov, ktorí stelesňujú cnosti, a do istej miery aj románové postavy.⁴⁶ To, čo expertov, starcov a rozvážnych ľudí odlišuje od ostatných, je nadobudnutý zrak skúsenosti. Ten ich naučil nielen rozpoznať dobro prirodzenosti, ale i rozlíšiť čiastkové ciele skutkov. Proces učenia však nemôže byť napodobňovaním rozvážnych. Nejde ani o učenie sa z dôkazu, lebo človek vlastniaci rozvážnosť ešte nemusí vlastniť vedu, teda nemusí vedieť podať kauzálne zdôvodnenie. Ide o učenie sa, ktorého cieľom je vycibriť si schopnosť rozlíšiť, čo je cieľom individuálneho konania, ako aj poznať dobro, ktoré príkazy chráni.⁴⁷ Len vtedy, ak človek príslušné dobro pochopí, je schopný ho rozpoznať v zmenených podmienkach.⁴⁸

Pochopenie dobier, ku ktorému má viesť rada prakticky múdrych, je podmienkou nielen zmeny osobného nahliadania jednotlivcov, ale aj zmeny konkrétnych kultúrnych foriem. Pamela Hallová sa pokúsila o rekonštrukciu toho, ako by sa takáto pozitívna zmena mohla uskutočniť u spomínaných starých Germánov, t. j. ako by mohli dospieť ku korekcii svojho pochopenia prirodzeného zákona a zanechať tak nepriateľské formy spolujitia s okolitými ná-

42 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*, s. 128.

43 Porov. MacINTYRE, A.: How Aristotelianism Can Become Revolutionary : Ethics, Resistance, and Utopia. In: *Philosophy of Managment*, roč. 7, 2008, č. 1, s. 3-4.

44 Porov. MacINTYRE, A.: *Whose Justice? Which Rationality?* Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1988, s. 247.

45 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Summa Theologiae* II-II, q. 49, a. 3.

46 Porov. MacINTYRE, A.: The Return to Virtue Ethics. In: SMITH, R. E. (ed.): *The Twenty-Fifth Anniversary of Vatican II : A Look Back and a Look Ahead*. Braintree (Maryland) : The Pope John Centre 1990, s. 247.

47 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*, s. 139.

48 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*, s. 201.

rodmi. Autorka sa usiluje poukázať na to, že spoločenstvo sa prirodzenému zákonu pomaly učí na základe negatívnych dosahov vlastného konania, keď vyčerpanie materiálnych zdrojov susedných krajín viedlo k chudobe samotných lupičov. Avšak za omnoho dôležitejší faktor ako túto prirodzenú sankciu pokladá Hallová fakt, že starí Germáni, pod tlakom hladu a vyčerpania bohatstva, boli nútení začať viesť agrárnejší spôsob života a objavili tak hodnoty spojené s pokojným spolunažívaním v spoločenstve. A potom pochopili, že lúpežné prepady ich ochudobňujú o tieto spoločenské dobrá. Zistili, že vďaka pokojnej koexistencii sa môžu plnšie rozvíjať. Tak sa na základe skúsenosti postupne naučili, čo je ich dobrom a čo k tomuto dobru nevedie.⁴⁹ Naplniť a konkretizovať princípy prirodzeného zákona teda predovšetkým znamená pochopiť, čo je ľudským dobrom vedúcim k autentickej seberealizácii. Hallovej rekonštrukcia je v súlade s teoretickými východiskami, ktoré sme uviedli v prvej časti článku. Morálny princíp so substanciálnym obsahom „nekradni“ Germáni rozpoznali na základe uvažovania o vlastnej skúsenosti.

Možno povedať, že u Tomáša Akvinského je úloha rozumu v porovnaní s MacIntyrom ešte zvýraznená cez tradičný pojem svedomie (*conscientia*), ktorým MacIntyre operuje len zriedka. Svedomie ako výrok rozumu (*dictamen rationis*) aktualizuje poznanie prvých vrozených princípov i ďalšie skúsenostné poznanie a z neho odvodené zásady. Tomáš ho definuje ako akt aplikácie princípu na konkrétnu situáciu.⁵⁰ Svedomie teda normu netvorí, ale ju prijíma z princípov a uplatňuje v konkrétnom prípade. Keďže správna aplikácia si vyžaduje nielen znalosť formálnych logických postupov, ale aj mnohých okolností skutku, podľa Tomáša sa javí rozumným prihliadnuť na praktickú múdrosť iných. Napriek tomu nijaká rada druhých ľudí nemá charakter príkazu, ktorý by človeka zaväzoval vo svedomí. „Sme zaviazaní nepohrdať radou, ale nie sme zviazaní ju sledovať.“⁵¹ Tento aspekt vyzdvihuje aj MacIntyre. Vysvetľuje, že od človeka sa právom očakáva, že bude nezávisle uvažovať, k čomu mu má pomôcť i výchova rodičov. Mnohí sú však vychovávaní k nezdravej forme závislosti od rodičovskej autority, čo môže mať nežiaduci a netolerovateľný následok, prejavujúci sa v rezignácii na úsudok vlastného rozumu.⁵² Človek by dokonca podľa Tomáša Akvinského hrešil, keby konal inak než spôsobom, aký mu diktuje rozum, pretože subjektívne by sa takýto rozpor medzi rozumom a vôľou rovnal rozhodnutiu proti dobru.⁵³ Podľa Tomáša sa práve v akte svedomia odohráva dialóg človeka s Bohom, pretože úsudok zaväzuje silou príkazu Boha,⁵⁴ ktorý nariaďuje, aby človek sledoval vlastné dobro a vyhýbal sa zlu.

49 Porov. HALL, P. M.: *Narrative and the Natural Law : An Interpretation of Thomistic Ethics*. London : University of Notre Dame Press, 1994, s. 96–99.

50 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVII, a. 1.

51 S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVII, a. 3, ad 2 .

52 Porov. MACINTYRE, A.: *Dependent Rational Animals : Why Human Beings Need the Virtues*. Chicago; La Salle (Illinois) : Open Court, 2008, s. 104.

53 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVII, a. 4.

54 Porov. S. THOMAE AQUINATIS: *Quaestiones disputatae de veritate* q. XVII, a. 3.

Podľa MacIntyra počas celého života potrebujeme druhých ľudí. Uznanie tejto závislosti je nielen nevyhnutnosťou života, ale aj cnosťou. Odkázanosť na iných sa prejavuje vo forme učenia sa od skúsených a rozvážnych osôb, aj v postupnom priučaní sa zručnostiam nutným pre vykonávanie každodennej praxe.⁵⁵ Ešte viac sa potreba iných, najmä priateľov, prejaví v prípade, keď človek pod vplyvom rodinnej výchovy a často aj epistemologickej krízy na poli intelektuálneho života spoločnosti nemá bezprostredné, tzv. konaturálne (súpodstatné) pochopenie dobier. MacIntyre tu oživuje tradičnú aristotelovskotomistickú diskusiu o priateľstve a vyzdvihuje priateľstvo ako formu vzťahu medzi nehotovými ľudskými bytosťami, ktoré síce ešte nedosiahli takú mieru rozvážnosti a skúsenosti, že by sme ich mohli nazvať prakticky múdrymi, ale ktoré úprimne chcú dobro priateľa. Rada prijatá od niekoho, o kom človek vie, že mu chce dobro, môže zabrániť mnohým nerozvážnym skutkom. Podľa MacIntyra uznanie, že človek vo svojom živote vykonal zlé voľby, volá po uznaní potreby mať dobrého priateľa.⁵⁶ Bezprostredné priateľstvo jednotlivcov sa potom podpíše aj na utváraní a udržovaní života spoločenstva. Práve zhoda v cieľoch (uskutočnenie ľudského dobra) vytvára nevyhnutné puto nielen medzi priateľmi, ale aj medzi občanmi, ktorých spája úsilie o spoločné dobro.⁵⁷

2. Význam dialógu súperiach morálnych skúmaní

Podľa MacIntyra má morálna nezhoda aj pozitívnu funkciu. Môže sa stať stimulom k reflexii, ktorá nás privedie k rozpoznaniu tvrdení, v ktorých sa nevieme zhodnúť, niekedy i celých reťazcov uvažovania, ktoré nás v partikulárnych prípadoch vedie k argumentovaniu podľa daných tvrdení či premís.⁵⁸ Subjekty zaangažované v osobnom hľadaní pravdy v postojoch a v konaní vstupujú na scénu verejnej diskusie svojím očakávaním či nárokom, že to, čo objavili ako dobré pre ne, je v istom zmysle dobré aj pre iných.⁵⁹ Nemôže tomu ani byť inak, lebo všetky ľudské bytosti spája spoločná ľudská prirodzenosť. Keďže sa však líšia koncepcie tejto prirodzenosti, treba stanoviť nejaké kritérium, ktoré by rozhodlo o tom, ktorá súperiaca koncepcia je naozaj pravdivá či aspoň konzistentná. Toto kritérium spočíva podľa MacIntyra v tom, že istá koncepcia obstojí vo svetle svojich vnútorných problémov a podľa svojich vlastných štandar-

55 Porov. MacINTYRE, A.: *Dependent Rational Animals : Why Human Beings Need the Virtues*, s. 95.

56 Porov. MacINTYRE, A.: What Both the Bad and the Good Bring to Friendship in their Strange Variety. In: KELLY, A. F. T., ROSEMANNN, W. P. (ed.): *Amor amicitiae – On the love that is friendship : Essays in Medieval Thought and beyond in Honor of the Rev. Professor James McEvoy*. Recherches de Théologie et Philosophie médiévales. Bibliotheca 6. Leuven : Peeters, 2004, s. 248.

57 Porov. MacINTYRE, A.: *After Virtue : A Study in Moral Theory*, s. 155–156.

58 Porov. MacINTYRE, A.: Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*, s. 75.

59 Porov. MacINTYRE, A.: Moral Pluralism without Moral Relativism. In: BRINKMANN, K. (ed.): *The Proceedings of the Twentieth World Congress of Philosophy*. Volume 1: Ethics. Bowling Green : Philosophy Documentation Center, 1999, s. 3–4.

60 Porov. MacINTYRE, A.: *Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*, s. 173.

dov presvedčivosti lepšie než iná. Cieľom je podľa neho poukázať, že niektoré súperiace strany sú vo vnútri vlastného systému konfrontované s problémami, pre ktoré nemajú vo vnútri tohto systému prostriedky na ich riešenie.⁶⁰

Predpokladom takejto diskusie medzi rôznymi stanoviskami je zhoda minimálne v tom, že budeme pokladať pravdu za najväčšie dobro a v dôsledku toho budeme schopní radikálnej kritiky vlastných názorov.⁶¹ Opäť sa tu nadväzuje na myšlienku, že filozofovanie je štýlom života hľadajúceho pravdu. Na druhej strane sa od filozofujúceho očakáva radikálne uznanie partikulárnosti, teda konkrétnej situovanosti vlastného pohľadu.

„Podľa MacIntyry je situácia ľudského skúmania takáto: Osoby zaangažované do procesu hľadania nepoznajú zhodu vecí s Božím intelektom; nemáme priamy prístup k tomu kritériu pravdy a racionality, ktoré presahuje ohraničenosť kolektívnej ľudskej skúsenosti (tradície). Môžeme len rozvíjať kritérium posudzovania pravdy a nepravdy pozícií a teórií (racionalít) cez nazhromaždené skúsenosti a pamäť jednotlivých ľudských komunit (tradícií). MacIntyre tvrdí, že aj tomistická syntéza je v tradícii situovaný záver série tradíciou vymedzených debát o poriadku kozmu, a objasňuje racionálne ospravedlnenie Tomášovej syntézy aristotelovskej a augustínovskej tradície v zmysle jej nadradenosti v odpovediach na otázky, ktoré povstali z oboch tradícií, a to vo výrazoch týchto tradícií.“⁶²

Záver

V príspevku sme predstavili MacIntyrove chápanie prvých princípov v nadväznosti na aristotelovsko-tomistickú tradíciu, ktorú sa MacIntyre usiluje aktualizovať. V kontraste k najznámejšiemu MacIntyrovmu dielu *After Virtue* patrí rozvíjaná teória prvých princípov k silne metafyzickým konceptom. Metafyzicky zakorenené prvé pojmy bytia a dobra, intuitívne poznané vďaka prvým princípom známym zo seba, predstavujú východisko MacIntyrovej diskusie o dobre v morálnom zmysle. Centrom tejto diskusie je zadefinovanie princípov so substanciálnym obsahom, teda takých, ktoré všetkým ľuďom známy princíp „dobro konaj“ naplnia obsahom, t. j. konkrétnym dobrom. Podľa MacIntyry spoločná ľudská prirodzenosť prejavuje isté inklinácie k základným dobrám. O tom, ako ich jednotlivci i celé spoločenstvá vo svojom živote vyhľadávajú, rozhoduje konkrétna životná skúsenosť i konkrétna podmienenosť situácie. Dôvod, prečo sa napriek spoločným princípom nevieme zhodnúť, vidí MacIntyre v nadväznosti na Tomáša Akvinského v sile vášne, ktorá môže v niektorých prí-

61 Porov. MacINTYRE, A.: Moral Pluralism without Moral Relativism. In: BRINKMANN, K. (ed.): *The Proceedings of the Twentieth World Congress of Philosophy*, s. 4.

62 LUTZ, Ch. S.: *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre : Relativism, Thomism, and Philosophy*, s. 126–127.

padoch človeku zabrániť v racionálnom posúdení situácie. Iný dôvod vidí MacIntyre v kultúrnom a spoločenskom kontexte, ktorý presadzuje také obsahy morálnych pravidiel, ktoré nie sú zhodné so základnými princípmi praktickej racionality. V prípade, že jednotlivec vyrastá a socializuje sa v takomto prostredí, apeluje MacIntyre na silu jeho rozumu, ktorý si uvedomí fakt morálneho nesúhlasu a začne si klásť otázky. V takejto situácii má nenahraditeľný význam rada skúsených a rozvážnych, ako aj priateľstvo. Obe spomenuté formy pomáhajú jednotlivcovi nanovo si vycibriť schopnosť chápať dobro, s ktorým stratil kontakt pre nesprávnu výchovu. Avšak morálny nesúhlas sa má stať odrazovým mostíkom aj k hlbšej morálno-teoretickej diskusii. Dobro, ku ktorému človek inklinuje, je súčasne dobrom pochopeným rozumom vo svetle prvého univerzálneho princípu. Preto morálna zhoda nie je nemožná, i keď predstavuje horizont, ku ktorému možno len smerovať v pluralite nahliadaní. Nateraz má význam dialóg jednotlivých rozdielnych koncepcií ľudskej prirodzenosti, pričom, keďže nemáme finálne poznanie prirodzeného zákona a dohier, ktoré chráni, uprednostnená má byť tá koncepcia, ktorá je najkonzistentnejšia.

Použitá literatúra

Diela Alasdaira MacIntyra

- After Virtue : A Study in Moral Theory*. 3rd ed. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 2007.
- Aquinas and the Extent of Moral Disagreement. In: *Ethics and Politics : Selected Essays*. Vol. 2. Cambridge : Cambridge University Press, 2006.
- Dependent Rational Animals : Why Human Beings Need the Virtues*. Chicago; La Salle (Illinois) : Open Court, 2008.
- First Principles, Final Ends, and Contemporary Philosophical Issues. In: *The Tasks of Philosophy : Selected Essays*. Vol. 1. Cambridge : Cambridge University Press, 2006.
- How Aristotelianism Can Become Revolutionary : Ethics, Resistance, and Utopia. In: *Philosophy of Management*, roč. 7, 2008, č. 1, s. 3–7.
- Moral Pluralism without Moral Relativism. In: BRINKMANN, Klaus (ed.): *The Proceedings of the Twentieth World Congress of Philosophy*. Volume 1: Ethics. Bowling Green : Philosophy Documentation Center, 1999.
- The Return to Virtue Ethics. In: SMITH, Russell, E. (ed.): *The Twenty-Fifth Anniversary of Vatican II : A Look Back and a Look Ahead*. Braintree (Maryland) : The Pope John Centre 1990, s. 239–249.
- Three Rival Versions of Moral Enquiry : Encyclopaedia, Genealogy, and Tradition*. Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1990.
- What Both the Bad and the Good Bring to Friendship in their Strange Variety. In: KELLY, A. F. Thomas, ROSEMANN, W. Philipp (ed.): *Amor amicitiae – On the Love that is Friendship : Essays in Medieval Thought and beyond in Honor of the Rev. Professor James McEvoy*. Recherches de Théologie et Philosophie médiévales. Bibliotheca 6. Leuven : Peeters, 2004, s. 241–255.

Whose Justice? Which Rationality? Notre Dame : University of Notre Dame Press, 1988.

Dielo Tomáša Akvinského

Všetky latinské texty diel Tomáša Akvinského sú dostupné na <http://www.corpusthomicum.org/iopera.html>.

Expositio libri Posteriorum Analyticorum. Textum Leoninum Romae 1882 editum.

Quaestiones disputatae de veritate. Textum Leoninum Romae 1970 editum.

Scriptum super Sententiis. Textum Parmae 1856 editum.

Sententia libri Ethicorum. Textum Leoninum Romae 1969 editum.

Sententia libri Metaphysicae. Textum Taurini 1950 editum.

Summa contra Gentiles. Textum Leoninum emendatum ex plagulis de prelo Taurini 1961 editum.

Summa Theologiae. Textum Leoninum Romae 1888 editum.

Tomáš Akvinský o zákonech v Teologické sumě. Prel. Karel Šprunk. Olomouc : Krystal OP, 2003.

Sekundárna literatúra

HALL, Pamela M.: *Narrative and the Natural Law : An Interpretation of Thomistic Ethics*. London : University of Notre Dame Press, 1994.

CHABADA, Michal: *Filozofické aspekty teológie Jána Dunska Scota*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2008.

KONDRLA, Peter: *Etika a postmoderna*. Nitra : UKF, 2010.

KUNA, Marian: *Etika a politika v perspektíve Alasdaira MacIntyry*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2010.

KUNA, Marian: MacIntyre on Tradition, Rationality and Relativism. In: *Res Publica : Journal for Social and Legal Philosophy*, roč. 11, 2005, č. 3, s. 251–272.

LUTZ, Christopher Stephen: *Tradition in the Ethics of Alasdair MacIntyre : Relativism, Thomism, and Philosophy*. Lanham (Maryland) : Lexington Books, A division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2009.

VAŠEK, Martin: Myslenie a viera podľa Tomáša Akvinského. In: *Philosophica*, 8. Nitra : KF FF UKF, 2011, s. 58–73.

Andrea Blaščiková, PhD.
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta
Katedra náboženských štúdií
Hodžova 1, 949 74 Nitra
e-mail: ablascikova@ukf.sk

Tento článok vznikol v rámci zahraničného výskumného projektu č. 443. 20090489/21885 *Ethics and Politics. Reflections on Alasdair MacIntyre's Moral and Political Perfectionism* na Filozofickej fakulte Katolíckej univerzity v Ružomberku.